

раскрыть её сущность, осмыслить личностный опыт, построить стратегии профессионального будущего и самореализоваться. Идеал креативной личности занимает одно из приоритетных мест в системе ценностей техногенной цивилизации. Поэтому показателями креативности являются: беглость – способность к порождению идей; гибкость – способность выдвигать разнообразные идеи, переходить от одного аспекта проблемы к другому, использовать различные стратегии решения; оригинальность – способность к порождению идей, отличающихся от очевидных [3]. Развитие творческих, креативных способностей возможно за счет:

- овладения технологиями, среди которых самостоятельный перенос ранее приобретённых знаний и умений в новую ситуацию; нахождение новой проблемы в знакомой ситуации; выделение новых функций объекта; осознание структуры объекта, события, явления, процесса; поиск альтернативных способов решения; комбинирование ранее известных способов решения задач и создание новых;

- развитие личностных качеств человека: уверенности в своих силах; позитивного настроения; способности к риску; преодоление страха быть странным; развитие чувства юмора; потребности в фантазировании; непосредственности и т. п [4, 236].

Таким образом, обучать творчеству, формировать креативность – значит развивать потребность в самореализации и саморазвитии. Новые методы, адекватные современным требованиям и возможностям, непосредственным образом связаны с использованием резервов человека. Рациональное мышление для возрастания собственной потенциальности требует постоянного применения воображения, вдохновения, интуиции. Владение своими развитыми чувственно-интуитивными способностями представляет собой новый резерв личностного развития и выступает как перспектива новой цивилизационной образованности личности.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Князева Е. Н. Балансирование по краю хаоса как способ творческого обновления // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности / Е. Н. Князева – М.: Прогресс – Традиция, 2009. – С. 123 – 140.
2. Колин К. Информатизация образования: новые приоритеты / К. Колин // Alma mater. – 2011. – № 2. С. 16 – 24
3. Негус К., Пикеринг М. Креативность. Коммуникация и культурные ценности / К. Негус., М. Пикеринг; [пер. с англ.] – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2011. – 300 с.
4. Саух П. Ю. XX століття. Підсумки / Петро Саух. [Вид. 2-ге, доповн. і переробл.] – К.: «МП Леся», 2009. – 284 с.

SUMMARY

This article discusses the phenomenon of kreatinosti as the new civilization education of personality. Proved that creative process is intended to result in human activity.

О. В. КРАСНОКУТСЬКИЙ

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ВЛАДНОЇ ДУМКИ І ЇЇ ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ

Проблема генези державно-владного знання вже отримала свій частковий розгляд у працях дослідників [2-10]. Однак у даних роботах розглядалися переважно лише певні аспекти, необхідні тому або іншому досліднику для вивчення й висвітлення окремих моментів, пов'язаних із владою й державою. В той же час на етапі трансформації українського суспільства виникає необхідність проведення більш детального і повного дослідження генези розвитку державно-владної думки, що передбачає виявлення вихідних начал, основних етапів і тенденцій її розвитку.

У період Стародавнього світу в західній і східній цивілізаціях теорії виникнення держави й влади апелюють до міфологічного світогляду, згідно з яким земні порядки складають нерозривну частину космічних порядків, які мають божественне походження, і припускають, що вся влада на землі виходить від Бога. У міфології багатьох народів говориться про первинне правління богів, які навчили людей мистецтву управління і передали владу земним правителям. Такий підхід до проблеми висвітлення питання про походження, сутність влади був поширений протягом тривалого часу.

Одначе, у давній міфології по-різному вирішується питання про спосіб і характер зв'язку божественного начала з владними земними відносинами. Наприклад, за давньокитайськими міфами влада має божественне походження, але єдиною точкою зв'язку з вищими силами виступає отець Піднебесної – імператор. У стародавніх державах (Єгипет, Вавилон, Індія) спостерігається інша міфологічна модель влади, згідно з якою, боги, будучи джерелом влади правителя, продовжують залишатися творцями земних справ і людських долі. Схожі уявлення про походження влади відображені також і в грецькій міфології, в якій боги виступають як первинні безпосередні правителі та законодавці в створених ними державах. Відповідно до міфологічних поглядів стародавніх євреїв, їх правителем, володарем усієї повноти влади є єдиний Бог, який перебуває в особливому договірному відношенні з усім єврейським народом. Закони єврейського народу, за священним писанням євреїв, отримані Мойсеєм безпосередньо від Бога. Владу на землі реалізують люди від імені Бога, але в екстраординарних випадках він може діяти і безпосередньо.

У цілому, незважаючи на відмінності, та або інша міфологічна версія божественного походження земної влади слугувала протягом багатьох століть у Стародавньому світі провідним принципом і основною моделлю суспільного устрою й соціальних відносин, одночасно виступаючи нормативно значущою пануючою системою загальнообов'язкових уявлень і переконань.

Особливо сильним був вплив міфології на розвиток уявлень про владу в Стародавній Індії. Феномен влади переважно осмислювався як іманентна властивість атмана – загальної душі, тотожної Брахману (абсолютній першооснові).

Серед багатьох письмових джерел, що відображають давньоіндійську державно-владну думку, заслуговує на увагу трактат “Артхашастра або наука політики” (IV ст. до н.е.), в якому проглядаються раціональні зерна в осмисленні влади і владного буття. У трактаті підкреслюється, що влада є найважливішим елементом суспільства, без якого неможливе соціальне життя [1, 13]. Тим самим давньоіндійською думкою було помічене позитивне (прогресивне) соціальне начало, властиве феномену влади: забезпечення порядку в суспільній системі та її стабільного існування. При цьому даний трактат в якості основного сутнісного ядра феномена влади виділяє і розглядає покарання.

Процес поступової раціоналізації початкових міфологічних уявлень про владу, пов'язаний передусім із розпадом первіснообщинного устрою, у різних народів проходив із неоднаковою інтенсивністю і приймав різноманітні форми. У цілому, вже в I тис. до н.е. досить чітко виявляється тенденція до раціонального тлумачення феномена влади у всіх культурних центрах Стародавнього світу.

На відміну від Стародавньої Індії, давньокитайські соціально-філософські погляди на владу мали в основному раціонально-реалістичний характер. Так, Конфуцій, будучи прихильником патріархального розуміння феномена влади, вважав, що дане явище незмінне і має як божественне, так і природне походження. Головне призначення влади він вбачав у забезпеченні стабільності, порядку й благополуччя, громадянській згоді, виступаючи при цьому за ненасильницькі методи правління. Мо-цзи також стверджував, що благо народу є основною метою діяльності влади, яка повинна використовувати не тільки насильство і покарання, але й моральні форми впливу на людей. При цьому ним проголошуються ідеї приналежності верховної влади народу і виборності першого правителя. Крім того, у поглядах Мо-цзи на владу простежується розуміння сутнісного структурного аспекту даного феномена – підпорядковуючої сили (переважання однієї сторони соціального відношення і залежність іншої), а також спроможність явища, що розглядається, утворювати свою централізовану систему. Дана тенденція спостерігається і в творчості Шан Яна, який створив модель влади як гігантську всеосяжну систему примусу, абсолютизувавши при цьому роль підпорядковуючої сили в пізнанні владного буття.

Не менш видатним давньокитайським мислителем був і Лао-цзи, який виявив крім позитивного, також і негативне (регресивне) соціальне начало влади, здатне спричинити занепад і деградацію суспільної системи. На думку Лао-цзи, і позитивне соціальне начало, і негативне разом властиві феномену влади, проявляючись поперемінно, залежно від наявності у правителя внутрішніх духовно-моральних якостей.

У західній цивілізації періоду античності в найбільш чистому вигляді виникає релігійно-ідеалістична концепція влади, представлена Платоном. Основні положення моделі Платона полягають у наступному: по-перше, ідеальний характер походження сутності влади; по-друге, розвиток владних відносин внаслідок реалізації ідеї влади; по-третє, розподіл форм влади на правильні і неправильні залежно від моральних якостей правителів; по-четверте, досягнення суспільного блага через правління духовної еліти, яка підпорядковується встановленим законам. У цілому феномен

влади Платон розглядає як силу, засновану на специфічному знанні – знанні сутності правління. Знання влади над людьми в його найбільш загальному вигляді, Платон визначає як політику.

В античній Греції маємо також яскраві зразки раціонально-реалістичних поглядів на владу (концепції Аристотеля, Полібія, Цицерона).

Аристотель, розвиваючи раціонально-реалістичні погляди, стверджував, що влада, як і держава, виникає природним шляхом внаслідок соціальної (політичної) природи людини. Він розглядає владу як необхідний атрибут, властивість складної системи суспільства. Передумови існування влади в співтоваристві людей філософ вбачає у складній природній реальності, в якій все, що складається з декількох частин, має елемент, який володарює, і підлеглий елемент. Згідно з його уявленнями, влада в суспільстві відіграє роль активної форми, що трансформує пасивну матерію в реальні явища соціального життя, забезпечуючи тим самим організацію спільної діяльності людей і стабілізуючи відносини в соціальній системі. Аристотель виділив різні види влади: сімейну, панську, суспільну (політичну). Розуміючи позитивну й негативну сторони феномена влади, Аристотель, також як і його вчитель, виділяє правильні і неправильні форми цього явища, розділяючи їх за ознакою основоположної мети: загальна користь громадян (суспільні інтереси), або особисте благо правителів (індивідуальні інтереси). Приділяючи увагу змінюваності та взаємному переходу цих форм, філософ пропонує нову середню форму – політію, здатну забезпечити благо більшості.

Полібій трактував виникнення й розвиток феномена влади як природний процес, рух по колу, в ході якого правильні форми влади (провідним принципом змісту яких виступає позитивне соціальне начало і суспільний інтерес) і неправильні (провідним принципом змісту яких є негативне соціальне начало та індивідуальний інтерес) постійно змінюють одна одну. В уявленні Полібія кожна правильна форма влади має частину позитивного соціального начала. Дана частина з природної потреби переходить у свою протилежність – частку негативного соціального начала, породжуючи тим самим неправильну форму влади. Антична думка, таким чином, робить крок до осмислення джерела розвитку феномена влади – сутнісного протиріччя між позитивним соціальним началом влади і негативним, а також рушійної сили розвитку даного явища – протиріччя між суспільними та індивідуальними інтересами.

Полібієм виділяється також змішана правильна форма влади, що містить царські, аристократичні й демократичні складові. Дана форма влади, на думку мислителя, є найкращою, оскільки здатна забезпечити стабільність політичної організації суспільства через систему стримувань і противаг між владними повноваженнями царя, аристократії і народу. По суті, ця модель змішаної форми є прообразом теорії розподілу гілок влади в державі. Зазначимо, що прихильником змішаної форми влади в подальший античний час був і Цицерон.

Таким чином, витоки державно-владної думки зводяться, як правило, до міфологічного світогляду. У період Стародавнього світу спочатку виникають міфологічні версії божественного походження влади та ідеї про її незмінність, а потім формуються уявлення про природне виникнення цього явища і про його закономірний розвиток.

Подальший розвиток державно-владна думка продовжує в західній цивілізації періоду Середньовіччя і Відродження. На даному етапі розвитку виділяються два напрямки аналізу феномена влади: релігійний (А. Августин, Т. Аквінський) і реалістичний (Ж. Боден, Н. Макіавеллі).

Продовжуючи ідеї Платона, А. Августин трактує виникнення влади як зумовлений божественною волею природно-історичний процес, у ході якого укладається суспільний договір, що визначає взаємні обов'язки суб'єктів і об'єктів владних відносин. У зв'язку з цим мислитель виділяє два самостійних види влади – світську (державну) і церковну (духовну), розмежовує сфери їх компетенції та визначає точки взаємодії. Як і стародавні філософи, Августин у своїх уявленнях про владу мету даного явища бачить у досягненні загального блага. Він також виділяє правильні та неправильні форми влади, акцентуючи увагу на тому, що неправильні форми характерні для світської влади. Осмислюючи системність і структурність влади, її підпорядковуючу силу, мислитель приходить до висновку про необхідність чіткої ієрархії в системі влади.

Т. Аквінський розглядав сутність феномена влади як встановлений Богом порядок відносин панування і підпорядкування (модель підпорядковуючої сили), в яких воля правителів приводить до руху підлеглих (вольовий аспект). Походження земної влади мислитель пов'язував із природною необхідністю людей жити разом (вплив Аристотеля), підкреслюючи при цьому, що первинним джерелом цієї влади виступає політичне співтовариство, народ. Зазначаючи, що земна влада схильна утворювати неправильні форми, Аквінський висуває ідею верховенства церковної (духовної)

влади над державною. Висуває він і новий тип правильної форми влади, заснованої на мудрості правителя, – королівську владу, основна мета якої зводиться до створення й розвитку держави загального блага.

Із розвитком феодальної формації, утворенням централізованих держав і зміцненням монархічної влади виникає потреба в нових, реалістичних поглядах на феномен влади. Фундатором такого напрямку осмислення влади в даний період був Н. Макіавеллі. У його роботах влада виступає як могутня сила, що виражається в здатності правлячих примушувати підлеглих до покори. Отже, Макіавеллі виділяв два сутнісних аспекти влади: вольовий аспект і підпорядковуючу силу. Мислитель вважав, що влада виникає природним чином і що важлива роль при цьому відводиться волі людини та її долі. Згідно Макіавеллі, влада в державі проходить два етапи свого розвитку. Коли держава створюється і зміцнюється, виникає абсолютна форма монархічної влади, а потім встановлюється змішана форма (монархічні, аристократичні та демократичні складові), необхідна для стабільного державного розвитку. Однак, якщо в уявленнях мислителів давнини і середньовіччя влада переважно виступала як засіб досягнення суспільного благополуччя, то для Макіавеллі вона є найближчою метою діяльності правителів, засобом реалізації їх власних інтересів.

Ж. Боден, будучи також прихильником реалістичних поглядів на владу, виділяв лише одну сторону її сутності: підпорядковуючу силу. На його думку, влада – це загальна ознака соціального спілкування, яка полягає в пануванні одних і підпорядкуванні інших. Відносно форми цього явища він зазначає, що так звана правильність або неправильність форми залежить від її певних якостей, тобто від прояву в ній або позитивного соціального начала влади, або негативного. Крім цього, Боден уперше формулює основну ознаку державної влади – її суверенітет як єдність, абсолютизм, незмінність і необмеженість влади держави. Реальним суверенітетом, за твердженням філософа, володіє лише абсолютна монархічна влада, яка, на відміну від демократії та аристократії, ідеальним чином пристосована до панування найкращих членів суспільства для зміцнення держави та її подальшого благополуччя. Розуміючи, що абсолютна форма монархічної влади може породити свою протилежність (тиранію), Боден висуває ідею дотримання монархом принципів природного і божественного права.

Таким чином, у період Середньовіччя і Відродження розвиток феномена влади, на відміну від попереднього історичного етапу, трактувався державно-владною думкою як рух по висхідній лінії. Якщо на початку даного періоду панують теологічні погляди на владу і даний феномен розглядається в двох своїх видах – як явище світського, державного життя (державна влада) і як явище церковного, духовного життя (церковна влада), то наприкінці його цей феномен осмислюється реалістично і переважно як явище суто державного порядку, безумовне та необмежене (абсолютна державна влада).

Як відомо, Новий час – це період бурхливого розвитку капіталістичної формації, що настирливо вимагає впровадження демократичних засад у політичну систему суспільства. Тому уявлення про змішану форму влади в державі розвиваються в цей період у теорію розподілу гілок влади (І. Кант, Д. Локк, Ш. Монтеск'є). Розвивається також і договірна модель походження влади в соціально-неоднорідному суспільстві (Т. Гоббс, Г. Гроцій, Ж.-Ж. Руссо).

У працях Б. Спінози, Д. Локка, Ш. Монтеск'є, І. Канта міститься послідовне обґрунтування ідей невідчужуваності природної свободи і природних прав та інтересів людини, що підводить державно-владну думку до усвідомлення необхідності демократизації влади і владних відносин.

Так, Б. Спіноза, будучи прихильником демократії, зазначав, що після переходу від природного стану до громадянського й утворення держави природне право кожного громадянина не припиняється. У зв'язку з цим мислитель говорить про межі державної влади в її взаємовідносинах із громадянином.

Д. Локк для забезпечення реалізації природних прав, свобод та інтересів людини вводить два фактори, які обмежують державну (політичну) владу: законність, щоб закони були однаково обов'язкові для всіх членів суспільства, і розподіл влади, щоб запобігти концентрації всієї повноти влади у обмеженого кола осіб і перешкодити їм повернути виключно до своєї вигоди як створення законів, так і їх втілення в життя.

Теорія розподілу гілок влади виступає як необхідний засіб забезпечення громадянських прав, свобод, безпеки особистості і в творчості Ш. Монтеск'є. На його думку, щоб не було можливості зловживати владою в соціально-неоднорідному суспільстві, необхідний такий політичний процес, за якого три влади в державі – законодавча, виконавча, судова – були б розділені між різними соціальними верствами й могли взаємно стримувати одна одну.

Розвиваючи концепцію правової держави, мета якої – торжество ідеї свободи і права кожного громадянина, І. Кант по-своєму інтерпретував теорію розподілу гілок влади. Всі гілки влади в державі, як він вважав, мають координуватись між собою на зразок “моральних осіб” і підлягати одна одній таким чином, щоб кожному підданому надавати його права.

І. Кант також вніс вагомий внесок в осмислення вольового аспекту сутності влади. Влада, як характеристика воління, пов’язана із взаємодією і взаємовідношенням воль у плані їх взаємного визначення, знаходить у мисленневих моделях філософа широку сферу буття: від влади розумної волі над душевними схильностями людини до панування у відносинах власності та публічної влади в державі.

Однак, вищезазначена постановка проблеми демократизації влади і владних відносин вступала в протиріччя з реаліями економічного й соціально-політичного життя Нового часу. Тому нарівні з ідеями демократичного характеру закономірною є поява в XVII-XIX ст. етатистських концепцій придушення індивідуальності (Г. Гегель, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо).

Згідно з етатистською моделлю Т. Гоббса, головна ознака громадянськості – це беззаперечна покора державі, абсолютна і нероздільна влада якої підтримується державною бюрократією, що жорстоко карає будь-які форми інакомислення.

Т. Гоббс уперше в історії державно-владної думки здійснив спробу понятійно визначити владу, заклавши тим самим основи каузального пояснення даного феномена. Згідно Гоббса, влада людини – це наявні в неї засоби досягнути в майбутньому достатньо великого блага. Відповідно до своїх поглядів на природу людини, мислитель розглядає владні відносини як асиметричні й конфліктні, що відображають панування одних людей над іншими в умовах етатократії, тобто при абсолютному, неподільному домінуванні держави та її бюрократичного апарату в життєдіяльності суспільства.

Для Ж.-Ж. Руссо, незважаючи на те, що його творчість пронизана ліберально-демократичними ідеями, також характерні етатистські погляди. Так, ідеалом суспільно-політичного устрою для Руссо є держава-моноліт, у якій панує загальна воля, а значення приватних воль зведено нанівець.

Для етатистської концепції Г. Гегеля характерна правова спрямованість, тобто визнання прав і свобод людини в державі, необхідності юридичного захисту особистості. Разом з тим гегелівському етатизму властиві ідея про первинність держави по відношенню до особистості й теза про те, що держава передує індивіду як ціле – частині. Загальна воля, представлена в державі, згідно з ідеалістичними уявленнями філософа, – первинне моральне ціле по відношенню до всіх інших моментів цієї цілісності (особистості, сім’ї, суспільства). У пануванні цілого, в залежності та підлеглості різної влади державній єдності і складається, за Гегелем, суть внутрішнього суверенітету держави.

Таким чином, на основі принципу історизму можна виділити основну тенденцію розвитку державно-владної думки в період Нового часу: перехід від абсолютизму до демократизації, тобто до впровадження демократичних начал в осмисленні влади і владного буття. Існуючий в об’єктивній соціальній реальності взаємозв’язок між індивідуальними і суспільними інтересами специфічно відбивається в державно-владній думці Нового часу, породжуючи в рамках вказаної тенденції, з одного боку, ідеї невідчужуваності природних прав, свобод, інтересів людини і демократичних гарантій їх забезпечення, а з іншого, етатистські ідеї придушення індивідуальності.

У період Новітнього часу спостерігається пік розвитку капіталістичної формації і перехід розвинених країн світу до постіндустріального інформаційного суспільства. У державно-владній думці поступово утверджуються демократичні цінності та ідеали, формується модель демократії як цивілізованої форми організації влади в сучасному суспільстві. Існуючий в соціальній реальності взаємозв’язок між індивідуальними і суспільними інтересами зумовлює в період, що розглядається, становлення й суперництво двох парадигм влади: класичної та некласичної. Класичну парадигму можна умовно назвати “індивідуально-груповою”, а некласичну – “суспільною”, що залежить від базового інтересу (індивідуально-групового або суспільного), покладеного в основу функціонування теоретичної моделі влади у відповідній парадигмі.

Класична парадигма влади, що позначається в сучасній західній літературі як “традиція реалізму”, заглиблена своїм корінням у погляди Н. Макіавеллі та Т. Гоббса. В цілому влада в рамках цієї парадигми розглядається як асиметричне відношення, що включає актуальний або потенційний конфлікт між індивідами. Феномен влади, відповідно до основних концептуальних положень класичної парадигми, виникає в тих соціальних взаємодіях, де один із суб’єктів володіє здатністю

впливати на іншого, долаючи його опір і реалізуючи свої інтереси. Даний феномен осмислюється як “влада над”, як “відношення нульової суми”, в якому зростання влади одних індивідів і груп означає зменшення влади інших індивідів і груп.

Засновником класичної парадигми визнається М. Вебер, що розробив цілком визначене і чітке поняття влади, яке і було покладено в основу даної парадигми. Вебер визначив владу як можливість однієї людини або групи людей реалізувати свою власну волю в спільній дії навіть всупереч опору інших людей, що беруть участь у вказаній дії. Тим самим у веберівському визначенні підкреслюються наступні характерні риси феномена влади, які надалі активно використовували в своїх дослідженнях прибічники класичної парадигми: по-перше, влада існує у відносинах між індивідами; по-друге, влада повинна визначатися в термінах можливості, здатності; по-третє, влада завжди спрямована проти когось, вона передбачає конфлікт і дії всупереч інтересам людей; по-четверте, влада націлена на реалізацію інтересів її суб’єкта.

До класичної парадигми влади відноситься впливове філософське вчення – марксизм, яке сформувалося у другій половині XIX ст. – першій половині XX ст. Марксизм розглядає владу в капіталістичному суспільстві в термінах класового панування, при цьому стверджуючи, що в майбутньому безкласовому суспільстві воно буде подолане.

Обґрунтовуючи владу як насильство, панування, експлуатацію одного суспільного класу іншим, марксизм вніс вагомий внесок у становлення класичної парадигми влади і спричинив значний вплив на розвиток кратологічної думки Новітнього часу.

Подальший внесок у розробку класичної парадигми влади на Заході пов’язаний з роботами Г. Лассуелла та Е. Кеплена, Р. Даля, П. Бекрека і М. Беретца, С. Л’юкса, П. Блау, Б. Беррі, Д. Ронга та інших зарубіжних дослідників, опублікованими у другій половині XX ст.

Представники біхевіористської школи Г. Лассуелл і Е. Кеплен, розглядаючи владу як соціальну поведінку, реально доступну для спостереження, осмислюють її як процес впливу на людську діяльність за допомогою використання (або його загрози) суворих заходів у разі непокори.

Поряд з іншими представниками класичної парадигми, Р. Даль розглядає владу як контроль за поведінкою.

Зведення влади до поведінкових форм, безпосередньо доступних для огляду, що має місце в працях Лассуелла і Кеплена, Даля, стало об’єктом критики з боку американських дослідників П. Бекрека і М. Беретца. Обґрунтовуючи думку, що влада являє собою вид соціального відношення, вони розглядають конфлікт як обов’язкову умову такого відношення.

С. Л’юкс також підкреслював, що неправомірно зводити аналіз влади виключно до її поведінкових аспектів. Сфера влади, на його думку, не обмежується поведінкою об’єкта, а включає й контроль над цінностями і переконаннями цього об’єкта. Згідно Л’юкса, суб’єкт здійснює владу над об’єктом не тільки тоді, коли примушує об’єкт щось робити або не робити, але й коли формує бажання об’єкта.

П. Блау, Б. Беррі, запропонували дещо інше пояснення влади, намагаючись вписати поняття даного феномена в теорію соціального обміну. Владу вони розглядають у термінах економічного аналізу, який фокусує увагу на вигодах і витратах, що отримуються акторами в процесі їх взаємодії.

Успадковуючи своїх попередників, Д. Ронг розглядає владу як диспозиційне поняття, тобто як потенціал, який може бути реалізований в дії, підкреслюючи при цьому її реляційний характер. Прагнучи подолати однобічне, “негативне” бачення феномена влади в світлі класичної парадигми, мислитель допускає існування “інтеркурсивної влади”, в якій має місце процедура переговорів або спільного прийняття рішень з питань, що мають взаємний інтерес для сторін владного відношення.

У колишньому СРСР вирішальний вплив на формування соціально-філософської думки справив марксизм, що і обумовило домінування у вітчизняній і пострадянській кратологічній думці так званого вольового підходу до осмислення влади, який загалом відповідає основним концептуальним положенням класичної парадигми влади. Даний підхід до аналізу феномена влади представлений в роботах Р. Алексюка, А. Анікевича, М. Кейзерова, В. Мшвенієрадзе. Владу в рамках цього підходу визначається як реальна здатність здійснювати свою волю, нав’язувати її іншим, або як вольове соціальне відношення, характер якого зумовлений домінуючою волею однієї зі сторін владної взаємодії.

Серед помітних сучасних представників класичної парадигми влади на пострадянському просторі – російський дослідник В. Ледаєв, який трактує владу як здатність суб'єкта забезпечити підпорядкування об'єкта відповідно до своїх намірів.

Таким чином, становлення і розвиток класичної парадигми влади охоплює весь період Новітнього часу: починається з середини XIX ст. і продовжується в наш час. Однак, у другій половині XX ст., разом із формуванням постіндустріального інформаційного суспільства, відбувається також становлення альтернативних підходів до осмислення феномена влади, які в своїй цілісності утворюють неklasичну парадигму влади.

Неklasична або “суспільна” парадигма влади, коріння якої тяжіє до кратологічної думки періоду Стародавнього світу, відкидає ідею “нульової суми”, допускаючи, що влада може здійснюватися у відповідності з суспільними інтересами для забезпечення загальної вигоди. У даній парадигмі влада розглядається як колективний ресурс, “влада для”, як здатність досягнути якогось суспільного блага; підкреслюється легітимний характер влади, її приналежність не окремим індивідам або групам, а всьому суспільству в цілому. Основні концептуальні положення даної парадигми представлені в працях таких зарубіжних дослідників, як Т. Парсонс, Г. Арентдт, М. Фуко.

Т. Парсонс, критикуючи положення класичної парадигми, зазначив, що їй властива “концептуальна розпливчастість”, яка не дозволяє здійснити повноцінний аналіз складних соціальних систем. Вписуючи свій кратологічний аналіз у загальну схему дослідження соціальної системи, Парсонс розглядає владу як властивість, ресурс цієї системи. Влада в його розумінні – це генералізована здатність забезпечити виконання елементами системи своїх обов'язків, яка легітимізується тим, що спрямована на досягнення колективних цілей і передбачає в разі непокори застосування негативних санкцій. Мета влади – забезпечити досягнення колективних цілей соціальної системи через згоду членів суспільства легітимізувати лідерські позиції і дати мандат на прийняття рішень та формування політики від імені суспільства тим, хто перебуває на цих позиціях.

Г. Арентдт, також як і Парсонс, не поділяє основні положення класичної парадигми, справедливо зазначаючи, що вони виходять зі старого розуміння абсолютної влади, характерного для періоду утворення європейських національних держав. Відкидаючи дану парадигму, Арентдт вказує на існування іншої, більш давньої, вкоріненої в античності, традиції, яка розглядає владу як механізм досягнення загального блага.

Арендт, як і Парсонс, пропонує модель влади, близьку до ідеї авторитету: це узгоджена дія по здійсненню колективних цілей. Влада, на думку дослідниці, являє собою начебто “мету в собі”, яка забезпечує в соціумі інструменталізацію загальної волі та суспільну згоду.

М. Фуко, як Парсонс і Арентдт, вважає, що класична парадигма однобоко висвітлює феномен влади, зводячи його до негативної репресивної сили, і навряд чи здатна адекватно описати та пояснити сучасне державно-владне буття. Згідно з Фуко, влада в сучасному суспільстві – це тотальність, яка охоплює все і виходить звідусіль, постійно підпорядковуючи індивідів шляхом структурування можливого поля їх діяльності. В уявленні мислителя влада є специфічним механізмом досягнення чогось, що проявляє себе в різноманітні силових відносин, іманентних сфері їх існування.

У вітчизняній кратологічній думці радянського періоду до неklasичної парадигми можна віднести напрямок аналізу феномена влади, представлений А. Корольовим та А. Мушкіним, І. Фарбером і В. Ржевським, відповідно до якого влада розглядається і визначається як необхідна функція будь-якого колективу по керівництву своїми членами для налагодження спільної діяльності.

Сучасними представниками неklasичної парадигми у вітчизняній кратологічній думці є С. Рябов і Р. Зимовець, які в своїх роботах висловили гостру критику на адресу традиційних поглядів на владу Новітнього часу.

С. Рябов, розглядаючи владу як легальне підпорядкування, що спирається на вzasадничену імперативність, виділяє два плани феномена влади: дійсний, істинний (загальна воля) і реальний (окрема воля). Основна схожість концепції Рябова з положеннями неklasичної парадигми зводиться до того, що дослідник розглядає легітимність як атрибут влади, розуміючи її (легітимність) як ідентичність окремої волі щодо волі загальної, як спосіб розв'язання протиріччя між сутністю влади (загальною волею) та її реальним конкретно-корпоративним здійсненням.

Р. Зимовець, осмислюючи владу як феномен життєвого світу, визначає її як гру між сферами людських можливостей, результатом якої є закріплення можливостей людського “буття в-світі” (сфера мікровлади). При цьому дослідник підкреслює, що саме природний консенсус і колективна ідентичність зумовлюють інституційну консолідацію влади як сукупності спільних дій, спрямова-

них на опанування спільних можливостей “буття-у-світі” (сфера макровлади). Формальною структурою інституційної консолідації влади, на думку Зимовця, і є авторитет.

Таким чином, на основі принципу історизму можна виділити наступну основну тенденцію розвитку кратологічної думки в період Новітнього часу: становлення й суперництво класичної і неklasичної парадигм влади.

Підбиваючи підсумки нашої роботи, зазначимо, що державно-владна думка в своєму розвитку проходить чотири основні етапи. На основі принципу історизму виділимо такі основні тенденції її розвитку на відповідному історичному етапі: в період Стародавнього світу – перехід від міфології до раціоналізму; в період Середньовіччя і Відродження – перехід від теоцентризму до реалізму й абсолютизму; в період Нового часу – перехід від абсолютизму до демократизації; в період Новітнього часу – становлення й суперництво класичної і неklasичної парадигм влади.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Артхашастра или наука политики: Пер. с санскрита / Издание подготовил В.И. Кальянов; Ред. комис. В.В. Струве и др. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1959. – 793 с.
2. Байрачная Л.К. Власть: содержание, структура, функции (социально-философский анализ): Дис... канд. филос. наук: 09.00.11. – Харьков, 1992. – 179 с.
3. Васильева И.Г. Проблемы государства и власти в либеральной социально-политической мысли Украины: (социально-философский анализ): Дис... канд. филос. наук: 09.00.02. – Харьков, 1993. – 184 с.
4. Дехтяр В.М. Проблема власти у французькому постструктуралізму: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 18 с.
5. Зимовець Р.В. Феномен влади в культурі: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.04 / Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. – К., 2001. – 19 с.
6. Кривушин Л.Т. Проблема государства и общества в домарксистской мысли: Историко-социологические очерки. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – 216 с.
7. Ледаев В.Г. Власть: концептуальный анализ. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001. – 384 с.
8. Рябов С.Г. Легітимація влади як соціально-філософська проблема (концептуально-методологічний аналіз): Автореф. дис... д-ра філос. наук: 09.00.03 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1997. – 33 с.
9. Филиппов Г.Г. Социальная организация и политическая власть. – М.: Мысль, 1985. – 173 с.
10. Халипов В.Ф. Кратология как система наук о власти. – М.: Республика, 1999. – 303 с.

SUMMARY

The article analyses the development of State-power geneza thought and its philosophical carried out an extensive reflection. Analyses the main stages and trends of the development of State-ruling thoughts of mankind.

I. A. САЙТАРЛИ

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У БЕЗПИСЕМНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

Фройдистське та постмодерністське обґрунтування культури цілком переконливо довело її соціальне призначення – інтегрувати людину у соціальну спільноту, «привчити її до спілки» (Гваттарі), що виявилось неможливим поза інституціоналізацією та раціоналізацією технік пригнічення, або так названої «культури примусу». Таким чином, нормативно-поведінковий стандарт об’єктивується у соціальну структуру суспільства, в її інституціонально-контролюючу основу: поза корелятивні їй соціальні референти він є предметом індивідуального вибору, отже є довільним, у якій би іпостасі не виступав – у вигляді звичаю, моральної вимоги, або етикетного правила.

Соціологи стверджують, що уніфікованим механізмом контролю постає система суспільних санкцій, до якої відносять, не тільки техніки примусу та пригнічення, а й форми соціальної винагороди (заохочення). Поряд із тим, здійснюючи аналіз різновидів цих санкцій, соціологія виказує повну недовіру «спекуляціям» філософії і зазвичай, застосовує структурний опис. Як невід’ємна частина філософії соціальної культури, «філософія примусу» спрямована на пізнання надчуттєвих засад цих санкцій та їхніх історичних трансформацій.